

Í hesi greinarøð, sum er í 10 pørtum, skriva vísindafólk á Fróðskaparsetri Føroya um evni, tey granska í. Hesaferð skivar Eyðfinn Magnussen.

FRÓÐSKAPARSETUR
FØROYA

EYÐFINN MAGNUSSEN
Biologur,
Fróðskaparsetur Føroya

VITAN & VÍSINDI

GRÁSPURVURIN TRÚFASTI GRANNIN

HÓAST HANN HEVUR **VEINGIR**, SO HELDUR **GRÁSPURVURIN** SEG FYRI TAÐ **MESTA** INNAN FYRI EINANS **700** METRA RADIUS. AV TEIMUM **2.167** GRÁSPURVUNUM, SUM **HIGARTIL** ERU **MERKTIR** Í FØROYUM, ERU ALLAR **FRÁBOÐANIRNAR** KOMNAR **AFTUR** Í FØROYUM OG **EINANS** TVÆR ÚR AÐRARI **BYGD** ENN HENNI, HAR **GRÁSPURVARNIR** UPPRUNALIGA VÓRÐU **MERKTIR**. SOSTATT ER **GRÁSPURVURIN** EIN TANN STØÐUFASTASTI **BÚFUGLURIN**, SUM ER Í **FØROYUM**

Fuglafrøðingarnir gera seg klárar at fara undir dagsins gerning. Teir skulu ringmerkja gráspurvar, so teir fáa meiri at vita um, hvussu hesin litli fuglurin búleikast í Føroyum. Við at festa ein ring um beinið á fuglinum fáa teir at vita hvussu gráspurvur ferðast, hvussu leingi hann livir, hvussu stór deydiligheitin er á hvørjum ári, umframt aðrar upplýsingar, sum hava áhuga hjá fuglafrøðingum, eitt nú um hvat valdsøki fuglurin hevur, og hvar og nær hann søkir sær føði.

Tværlig høgur jarntengur verða slignar niður í moldina. Eitt fyra metrar høg og seks metrar langt net verður spent millum báðar stengurnar. So er bara at bíða til teir fyrstu gráspurvurnir koma í netið.

Eitt paradís hjá gráspurvum

Klokkan er um fimm seinna partin, og vit eru stódd í einum urtagarði við gamla Restorff Bryggjarí við Landavegin í Havn. Húsaveggurin á gamla bryggjarinum er tilvaksin av trøum, sum vaksa upp eftir húsaveggnum. Hetta er eitt satt paradís hjá gráspurvum, sum í hundráðtali halda til her á húsaveggnum. Her er alt, sum teir hava brúk fyri. Teir kunnu krógva seg, her er føði at fáa, og teir kunnu eisini gera sær reiður millum greinarnar. Tað er eisini her teir halda til um náttina og koma tí flúgvandi higar í skýmingini.

Tað gongur bert ein lítill løta, so sprella teir fyrsti gráspurvurnir í netinum. Jógvan tekur varisliga spurvurnar úr netinum. Fuglarnir sprella og royna at sleppa burtur. Teimum dáma

eyðsýnt ikki at verða hildnir. Teir trívast annars væl við menniskjum kring seg, tí gráspurvurin búsetist einans har, sum fólk búgva.

Jógvan leggur varisliga gráspurvurnar í ein myrkan toyposa og strammar posabandið, so fuglarnir ikki flúgva úr aftur posanum. Hatta vóru bara teir fyrstu í dag. Seinni koma upp aftur fleiri fuglar í netið.

Ringurin sigur alt

Ímeðan ger Hans klárt til at merkja fuglarnar. Hann finnur tongina fram. Ein metallringur við nummari á verður festur á vinstra bein á fuglinum. Á høgri bein festir hann tveir plastikkringar. Fyrst ein bláan, so ein gulan. Litringarnir gera, at fuglafrøðingarnir kunnu fylgja tí einstaka fuglinum og skráseta hvussu hann ferðast gjøgnum dagin.

Tá Hans er liðugur at merkja grá-

spurvurnar, verða teir sleptir leysur aftur. So er bert at vóna, at teir verða sæddir aftur ella funnir deyðir onkra staðni, og at hetta verður fráboðað teimum, sum standa fyri kanninginini. Tí hetta eru virðismiklir upplýsingar hjá teimum, sum kanna gráspurvur.

Tá nakrir tímar eru gingnir, taka fuglafrøðingarnir útgerðina niður aftur. Í dag vórðu 32 gráspurvar merktir. Nú er bara at bíða eftir, at teir ringmerktu gráspurvurnir aftur lata frætta frá sær. Tað ganga helst bæði mánaðir og ár, áðrenn hendan søgan endar. Vónandi verða nógvir av teimum merktu gráspurvunum fráboðaðir aftur, men meginparturin av teimum fer helst at hvørva onkustaðni. Soleiðis plagar tað í hvussu so er at vera. Einaferð verða hesir merktu gráspurvurnir til spennandi tøl í eini vísindaligari grein í onkrum tíðarriti úti í heimi, og enn ein

bríkkur verður lagdur í pulslispælinum um tann føroyska gráspurvur.

Føroyski gráspurvurin

Hóast gráspurvurin í dag telist millum okkara vanligastu fuglar, er hann lutfalsliga nýggur í Føroyum. Teir fyrstu gráspurvurnir festu búgv her miðskeiðis í 1930'unum. Áðrenn tað var hann bert sæddur her hendingaferðir, men var ikki komin fyri seg enn. Í dag eigur gráspurvur í flestu býum og bygdum í Føroyum.

Fyrstu búsetingarnar vóru suðuri í Vági miðskeiðis í 1930'unum. Í 1944 vóru gráspurvurnir komnir til í Svínøyar. Síðani spjaddust teir til restina av landinum. Teir tóku fyrst búgv á teimum størri plássunum og vóru seinast í 1950'unum at finna í flestu størri plássum. Miðskeiðis í 1970'unum hevði gráspurvurin búsett seg í helvtini av føroysku bygdunum. Búsetingin helt fram, og í fyrri helvt av 1980'unum hevði hann breitt seg til tveir triðingar av teimum føroysku bygdunum. Í dag búleikast hann í 94 av teimum 118 føroysku bygdunum. Teljingar vísa, at í 2002 varð stóddin av føroyska gráspurvastovninum mett at vera 2.700 pør. Í 2001vóru 2.500 pør. Av hesum er ein triðingur – 800 pør – í Tórshavn.

Ringmerkja fugl

Hans stendur í urtagarðinum við gamla Restorff Bryggjarí við Landavegin við einum kikara um hálsin. Hann roynir at fáa eyga á, um nakrir av merktu spurvunum, sum hann fyrr hevur hildið í hondini, sita í trønum. Jú, hann

Búsetingarmynstrið hjá gráspurvunum í Føroyum

Gráspurvurin er lutfalsliga nýggjur fuglur í Føroyum. Teir fyrstu komu til Vágs í 1935 ella 1936. Síðani hevur hann spjatt seg um so at siga alt landið og er nú at finna í 94 av teimum 118 færeysku bygdunum. Á kortinum sæst nær gráspurvurin er komin til tær ymisku bygdinarnar í Føroyum.

sær onkran av spurvunum. Hann tekur eina bók upp úr lummanum og skrivar upplýsingarnar í bókina, so hann seinni kann brúka teir í sínum granskingararbeiði.

At festa ringar á beinini á fugli, so til ber at fylgja tí einstaka fuglinum gjøgnum lívið, hevur verið ein týðningarmikil liður í arbeiðinum at savna samanta vitan, sum vit í dag hava. Í ár eru liðin júst 100 ár, síðani fyrstu fuglarnir vórðu ringmerktir í Føroyum. Hetta hendi, tá danin Hans Rudolphi vitjaði í Havn og merkti 45 likkuskurar. Tríggjar fráboðanir komu aftur um hesar skurarnar: ein úr Minetu í Portugal, ein úr Casablanca í Marokko og ein úr Eysturoynni. Síðani eru merktir fleiri enn 100.000 fuglar í Føroyum. Hetta arbeiðið er hildið fram, og í 2011 vórðu tilsamans 2.702 fuglar av 37 ymisk sløgum merktir í Føroyum, samtundis sum 126 fráboðanir komu aftur um fugl, sum var merktur og sæddur aftur í Føroyum.

Merking av færeyskum gráspurvum

Teir fyrstu gráspurvurnir í Føroyum vórðu merktir í Mikladali. Hetta var í 1963, tá Elias Eliassen hetta árið merkti níggju gráspurvar. Ein uppgerð vísir, at síðani tá eru tilsamans 2.167 gráspurvar ringmerktir í Føroyum. Merkingarnar eru gjørdar í 12 ymiskum bygdum kring alt landið: Frá Sumba í suðuri, Mykinesi í vestri og Kirkju og Viðareiði fyrri norðan. Av teimum merktu gráspurvunum, sum eru fráboðaðir, eru allir fingnir ella sæddir aftur í Føroyum. Einans tveir eru funnir í aðrari bygd enn har teir upprunaliga vórðu merktir. Sostatt er færeyski gráspurvurin sera stöðufastur, og flytur seg bert í lítlan mun.

Av teimum báðum gráspurvunum, sum vórðu fingnir aftur í aðrari bygd enn har teir vórðu merktir, hevði tann eini flogið frá Vestmanna til Kaldbak, har hann varð afturfingin 217 dagar seinni – tann 3. juli í 1969. Hin hevði flogið úr Nólsoy til Havnar, har hann

varð funnin deyður 337 dagar seinni, 7 juni 1998. Hesir báðir gráspurvurnir eru sostatt

teir einastu merktu gráspurvurnir í Føroyum, sum hava flutt seg ein longri tein.

Ferðingarmynstrið í Havnini

Hans gongur enn runt í Havnini. Nú stendur hann uttanfyri eini hús við Íslandsvegin. Hann hevur tikið kikaran upp fyrri eygum, tí hann hevur júst fingið eygum á ein gráspurv við litringum á beininum. Hetta má kannast nærri. Niðast á høgra beini er ein reyður plastikkringur og ein hvítur uppiyvur. Á vinstra beini er ein stálringur niðast og ein bláur plastikkringur omanfyri. Hans hyggur í bókina. Tann reyði ringurin á høgra beini sigur honum, at fuglurin er merktur við Háskúlan. Tann hvíti og tann blái ringurin siga honum, at hesin fuglurin varð merktur fyrri níggju mánaðum síðani, og at hann er sæddur og skrásettur einaferð fyrr. Tá var hann í viðarlundini. Hetta er sostatt ein av minni stöðuføstu gráspurvunum. Men hetta er jú eisini ein ungur stæði.

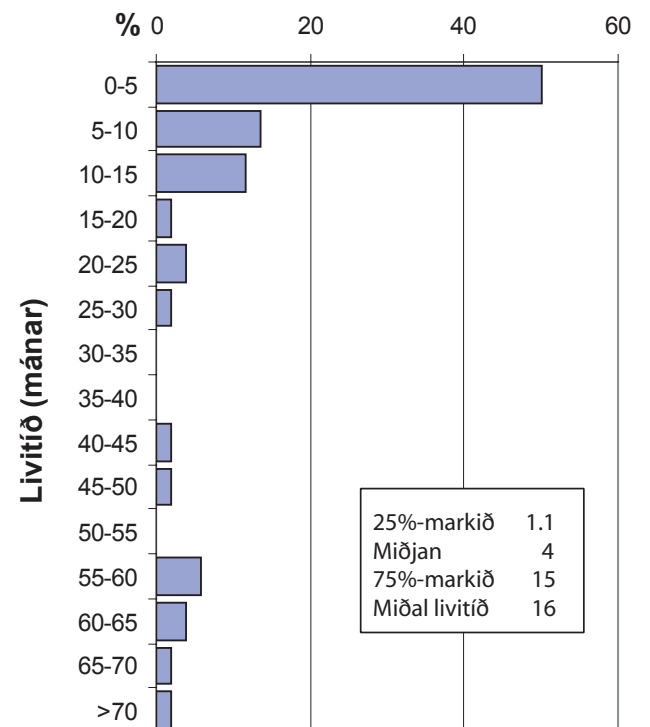
Tá fuglar verða merktir, er tað sum oftast bert við einum metallringi við einum nummari skrivaðum í. Tølini í ringinum eru rættuliga smá, so neyðugt er at hava fuglin í hondini fyrri at kunna lesa tølini av. Hetta kann antin gerast við at fanga fuglin aftur ella finna hann

deyðan. Tí er torført at fylgja ringmerktum fugli í tí dagliga, men setir tú litringar um beinini á honum, er hetta eingin trupulleiki. Tá kanst tú eygleiða fuglin og kanna hvussu hann ferðast gjøgnum dagin.

Tílikar merkingar eru eisini gjørdar av færeyskum gráspurvum. Á vári 2002 vórðu 112 gráspurvar merktir við litringum á sjei ymiskum støðum í Havnini. Gjøgnum várið og summarið var møguleiki at eygleiða hesar merktu gráspurvurnar og siggja hvussu teir ferðastust í Havnini. Kanningarnar vísu, at gráspurvurnir bert sjáldan ferðastust millum tey ymisku økini í býnum, men fyrri tað mesta hildu teir seg í mesta lagi 700 metrar frá tí staðnum, har teir vórðu merktir. Hetta líkist úrslitum, sum eru funnin fyrri ferðingarmynstrið hjá gráspurvum í øðrum londum.

Stutta livitið

Út frá úrslitum frá merkiroyndum ber eisini til at siga hvussu leingi ein fuglur livir. Um ungarnir verða merktir, meðan teir eru í reiðrinum, ber til at fylgja teimum líka til teir doyggja. Kanningar av færeyska gráspurvunum vísa, at hann gerst ikki serliga gamal. Miðal livitiðin hjá einum færeyskum gráspurvi er einans 1,3 ár. Tað er serliga ta fyrstu tíðina, at nógvir av teimum nýfloygdu ungunum doyggja. Kanningarnar vísa, at longu eftir fyra mánaðum eru helvtin av teimum nýfloygdu ungunum deyðir, og einans 25% av teimum unnast at gerast eldri enn 16 mánaðar gamlir. Líkandi úrslit eru funnin aðrastaðni.

Gráspurvurin gerst ikki gamal fuglur. Myndin vísir hvussu long tíð gekk, frá tí at ungarnir vórðu merktir – antin í reiðrinum ella sum ungfuglar – til teir vórðu funnir aftur deyðir. Longu 4 mánaðir eftir merkingina, var helvtin deyð av teimum merktu spurvunum. Av hesum vóru helvtin av teimum deyðu spurvunum longu deyðir eftir 1.1 mánað. Tá 16 mánaðir vóru frálidnir, vóru 75% av gráspurvunum deyðir. Tann elsti gráspurvurin, sum vit vita um í Føroyum, gjørdist næstan 10 ár. Í miðal livir færeyski gráspurvurin 16 mánaðir.

Kettan størsti fíggjindin

Tá fólk boða frá merktum fugli, eru hesir sum oftast deyðir. Í flestu førnum eru teir deyðir av ókendum ávum, men er deyðsorsøkin kend, verður hendan eisini skrásett. Av teimum fráboðaðu færeysku gráspurvunum vórðu 98 funnir deyðir. Í 68% av førnum var deyðsorsøkin ókend, men annars var kettan tann størsti syndarin. 18% av teimum deyðu gráspurvunum vóru tiknir av kettum, 6% vóru eitradir og 3% doyðu, tá teir rendu móti rútum á koyrandi bilum.

»Hasar lorta ketturnar«, hugsar Hans, men ketturnar fær hann einki gjørt við.

Tey, sum ynskja at vita meira um Færeyska gráspurvurin, kunnu lesa hesar greinarnar, sum eru at finna sum pdf-filur á heimasíðuni hjá Setrinum: www.setur.fo

Magnussen, E., and Jensen, J. K. 2009. Ringing recoveries of house sparrow (*Passer domesticus*) in the Faroe Islands during the years 1963-2007. Fróðskaparrit, 57: 182-189.

Magnussen, E., and Jensen, J. K. 2010. Breeding biology of the house sparrow (*Passer domesticus*) in the Faroe Islands. Fróðskaparrit, 58: 125-132.

Bengtson, S. A., Eliassen, K., Jacobsen, L. M., and Magnussen, E. 2004. A history of colonization and current status of the house sparrow (*Passer domesticus*) in the Faroe Islands. Fróðskaparrit, 51: 237-251.

Eliassen, K. and Jacobsen, L.M. (2002) Gráspurvans udbredelse og antal på Færøerne set ud fra et metapopulations perspektiv. NVD-rit, 2002:12, BSc. Thesis, p.1-63.

Bengtson, S. A., Eliassen, K., Jacobsen, L. M., and Magnussen, E. 2010. Man-dependence of House Sparrows (*Passer domesticus*) in the Faroe Islands: habitat patch characteristics as determinants of presence and numbers. In Dorete - her book, pp. 227-243.

Síðani 1963 eru tilsamans 2.167 gráspurvar ringmerktir í Føroyum. Av hesum vórðu 225 antin fingnir aftur ella sæddir. Hetta svarar til 10%. Góð helvtin av fráboðanunum komu tær fyrstu átta vikurnar eftir, at teir vórðu merktir, 25% tær fyrstu tríggjar vikurnar. Einans 25% av fráboðanunum komu seinni enn eitt ár, eftir at fuglurin varð merktur.

Tal av merktum gráspurvum í Føroyum ári 1963 til 2007	Partur afturfingin (%)	Tíð (vikur) liðin frá at spurvarnir vórðu merktir, til teir aftur vórðu fráboðaðir.			
		Miðja	25%-markið	75%-markið	Miðaltal
2.167	10,4	7,7	3,1	53,8	52,0